Jimmy Carter

INIMÕIGUSED JA VÄLISPOLIITIKA (1977)

Avakõne Notre Dame'i ülikoolis

Riik peab hoolitsema paremini meie rahva vajaduste eest ning näitama vastukaaluks meie ajastu süngetele tõekspidamistele, et meie valitsus suudab olla asjatundlik ja ka inimlikum.

Kuid ma sooviksin teile täna rääkida sidemetest, mis ühendavad omavahel meie välistegevuse ja meie põhiolemuse rahvana. Olen veendunud, et meie välispoliitika võib olla demokraatlik, tugineda põhiväärtustele ning lähtuda inimlike eesmärkide saavutamiseks meie käes olevast võimust ja mõjujõust. Samuti võib meil olla välispoliitika, mida ameeriklased toetavad ja – erinevalt varasemast ajast – ka jagavad ja mõistavad.

Ma olen meie poliitilise süsteemi õigsuses üsna kindel. Kuna me teame, et demokraatia võib toimida, saame me kummutada nende riigijuhtide väited, kes keelduvad tagamast oma rahvale inimõigusi.

Oleme kindlad, et demokraatia eeskuju on nakkav, seepärast püüamegi näidata seda eeskuju neile, kellest me oleme viimastel aastatel ära lõigatud ja kes ei ole veel veendunud meie valitud eluviisi eelistes.

Oleme kindlad, et demokraatlikud meetodid on parimad, seepärast ei teki meil mingit kiusatust kasutada sise- või välispoliitikas sobimatut taktikat.

Oleme kindlad omaenda tugevuses, seepärast saame püüelda tuumarelvastumise võidujooksu vastastikuse pidurdamise poole.

Oleme kindlad ameeriklaste mõistlikkuses, seepäraste kaasame nad välispoliitiliste otsuste tegemisse. Järelikult võime rääkida 215 miljoni, mitte pelgalt käputäie inimese nimel.

Indias, Portugalis, Hispaanias ja Kreekas hiljuti tehtud edusammud demokraatia vallas näitavad, et meie meelekindlus sellise ühiskonnakorra suhtes on põhjendatud. Olles kindlad omaenda tulevikusuundades, oleme nüüd vabad liigsest kommunismihirmust, mille tõttu arvasime kunagi avasüli enda hulka iga diktaatori, kes meiega sellessamas hirmus ühines. Mul on hea meel, et see tendents on muutumas.

Liiga palju aastaid oleme varmalt omaks võtnud oma vastaste puudulikke ja ekslikke põhimõtteid ja taktikaid, vahetades need mõnikord enda väärtushinnangute vastu. Oleme võidelnud tule vastu tulega, mõtlemata, et tuld aitab paremini kustutada hoopis vesi. Sellist suhtumist on saatnud ebaedu – niisuguse käitumise intellektuaalsete ja moraalsete puuduste parimaks näiteks on Vietnam. Kuid selle ebaedu kaudu oleme nüüd leidnud tee omaenda põhimõtete ja väärtushinnangute juurde ning saanud tagasi kaotatud kindlameelsuse.

Ajaloo mõõtmes on meie 200-aastane riik kestnud väga üürikest aega ning meie tõus maailma tippu on olnud veelgi üürikesem. See sai alguse 1945. aastal, mil Euroopa ja vana rahvusvaheline maailmakord oli langenud rusudesse. Kui enne seda jäi Ameerika peamiselt maailmapoliitika äärealasse, siis sellest ajast peale oleme olnud ilmaasjade keskmes.

Tollal oli meie poliitika aluseks kaks põhimõtet: veendumus, et nõukogude võimu levik on peaaegu et vältimatu, kuid seda peab hoidma ohjes; ning usk, et mõlemal pool Atlandi ookeani asuvate mittekommunistlike riikide vahelise liidu loomine on peaaegu möödapääsmatu. See süsteem ei saanud aga igavesti samamoodi püsima jääda. Ajaloo kulg on selle alusmüüri murendanud. Leevenemas on meid ühendanud oht, et Nõukogude Liiduga võib puhkeda konflikt, isegi kui omavaheline jõukatsumine on muutunud pingelisemaks.

Vietnami sõjaga kaasnes sügav moraalne kriis, mis õõnestas üleilmset usku meie poliitikasse ja eluvaadetesse. Tekkis usalduskriis, mida süvendas veelgi mõnede meie liidrite varjatud pessimism.

Vähem kui ühe põlvkonna eluea jooksul oleme olnud tunnistajaks põhjapanevatele üleilmsetele muutustele. Enamiku inimeste igapäevaelu ja püüdlused on nüüd teistsugused. Kolonialismi aeg on peaaegu ümber saanud. Viimase põlvkonna ajal on tekkinud ligikaudu 100 riiki, kellel on uus riiklik identiteet. Teadmised on muutunud kättesaadavamaks. Püüeldakse järjest kõrgemale. Et hulk inimesi on vabanenud traditsioonilistest tõketest, võitlevad paljud esimest korda elus sotsiaalse õigluse eest.

Maailma lõhestavad ikka veel ideoloogilised vaidlused ning siin valitsevad piirkondlikud konfliktid. Lisaks ähvardab meid oht, et me ei suuda lahendada rassilisi ja varalisi lahkarvamusi ilma vägivallata ja suure sõjalise jõuta. Me ei saa enam traditsioonilisi sõja ja rahuga seotud teemasid ning uue üleilmse õigluse, võrdsuse ja inimõiguste küsimusi üksteisest lahutada.

Elame uues maailmas, mida Ameerika ei tohiks peljata. Elame uues maailmas ja peaksime aitama kaasa selle vormimisele. Elame uues maailmas, mis vajab uut Ameerika välispoliitikat – see peaks põhinema püsivatel ja õigetel väärtushinnangutel ning optimismil meie ajaloolise

väljavaate suhtes.

Kui varem toetus meie poliitika tööstusriikidele, mida võis pidada üleilmse stabiilsuse vundamendiks, siis nüüd peame avama silmad uue tegelikkuse ees, milleks on poliitiliselt virguv maailm.

Me ei saa enam eeldada, et teised 150 riiki järgivad suurriikide ettekirjutusi, kuid me peame jätkama kindlameelselt oma jõupingutusi, et olla teistele innustajaks, veenjaks ja teejuhiks.

Meie poliitika peab väljendama meie veendumust, et maailm võib loota enamat kui pelgalt püsimajäämist; ja usku, et inimhinge jaoks on esmatähtis väärikustunne ja vabadus. Me peame oma poliitika kaudu looma rahvusvahelise süsteemi, mis kestaks kauem kui salalepped.

Me ei saa seda teha manipuleerimise abil. Meie poliitika peab olema avatud ja siiras, selle aluseks peavad olema konstruktiivne üleilmne osalus ning viis tähtsat põhimõtet.

Jaanuarist alates olen püüdnud neid põhimõtteid Ameerika rahvale selgitada. Lubage mul veel kord peatuda senitehtul ja käsitleda meie edasisi plaane.

Esiteks kinnitame veel kord, et meie välispoliitika juhtmõtteks on inimõigused. Oma esivanemate, usutunnistuse, nahavärvi, etnilise päritolu ja kultuurilise tausta poolest oleme meie – ameeriklased – kõige eripalgelisem rahvas, keda maailmas eales nähtud. Meid ei ühenda mitte mingi vere- ega päritoluside. Rohkem kui miski muu liidab meid usk inimeste vabadusse. Me tahame maailmale teada anda, et meie riik seisab enama kui üksnes majandusliku jõukuse eest.

See ei tähenda, et me võime oma välispoliitikat ellu viia jäikade moraalsete käitumisreeglite järgi. Me elame ebatäiuslikus maailmas, mis jääb alati ebatäiuslikuks; maailmas, mis on keeruline ja segadusseajav ning mis jääb alati keeruliseks ja segadusseajavaks.

Ma mõistan täielikult moraalse mõjutamise piire. Me ei arva, et muutused oleksid lihtsad või et need saabuvad peagi. Samas usun, et sõnade ja neis peituvate ideede jõudu ei tasu alahinnata. Meie oma ajaloos on see jõud ulatunud Thomas Paine'i pamfletist „Common Sense” („Terve mõistus”) kuni Martin Luther King juuniori sõnavõtuni „I Have a Dream” („Mul on üks unistus”).

Inimhinge jaoks võrduvad sõnad tegudega palju tajutavamalt kui seda taipab enamik meist, kes me elame riikides, kus väljendusvabadust peetakse endastmõistetavaks. Totalitaarsete riikide juhid mõistavad seda väga hästi. Selle tõenduseks on asjaolu, et seal võrduvad sõnad tegudega,

mille eest mõistetakse nende riikide teisitimõtlejaid süüdi.

Sellegipoolest võime juba praegu kogu maailmas näha suuri edusamme inimeste kaitsmisel riigi meelevaldse käitumise eest. Kui me jätaksime sellise käitumise tähelepanuta, kaotaksime oma üleilmse prestiiþi ja kõlbelise autoriteedi. Kui aga oleme nende muutuste tekitajad, saame taastada oma kunagise moraalse väärikuse.

Suured demokraatlikud riigid ei ole vabad mitte sellel põhjusel, et nad on tugevad ja jõukad. Ma usun, et oleme tugevad, mõjuvõimsad ja jõukad hoopis sellel põhjusel, et oleme vabad.

Praegu on kogu maailmas – nii vabades kui ka totalitaarsetes riikides – koondatud tähelepanu inimeste vabaduse ja inimõiguste teemale. Ma usun, et meie kohustuseks on hoida seda arutelu, seda vaidlust, seda väitlust elus. Mitte ükski riik ei sobi eeskujuks paremini kui meie. Meil on omad puudused ja vead, kuid me peaksime püüdlema kogu aeg täie innuga selle poole, et olla õigustatult uhked selle üle, mis meil on.

Teiseks oleme me liikunud teadlikult selle poole, et tihendada veelgi sidemeid demokraatlike riikide vahel. Oma hiljutistel kohtumistel Londonis leppisime kokku, et laiendame majanduskoostööd, edendame vabakaubandust, tugevdame maailma rahandussüsteemi ning otsime viise, mille abil vältida tuumarelvade levikut. Me oleme ette valmistanud konstruktiivsed ettepanekud, kuidas lahendada vaesuse, arengu ja üleilmse heaolu probleemid nii põhjas kui ka lõunas, ja kavatseme need tulevastel kohtumistel esitada. Samuti leppisime kokku, et pingutame koos oma ühise kaitse tugevdamisel ja uuendamisel.

Võib-olla pakub teile huvi teadmine, et esimest korda enam kui 25 aasta jooksul on kõik käesoleva NATO kohtumise osalisriigid demokraatlikud. Mis on veelgi olulisem – me kõik kinnitasime taas oma optimismi demokraatia tuleviku suhtes. Meist õhkuv kindlustunne levib. Üheskoos saame meie, demokraatlikud riigid, aidata kaasa laiema üleilmse koostöövõrgustiku kujundamisele.

Kolmandaks tegime ettepaneku kaasata ühistesse strateegilise võidurelvastumise peatamise püüetesse ka Nõukogude Liit. Lisaks sellele, et niisugune võiduajamine on ohtlik, on see ka moraalselt laiduväärne. Me peame sellele lõpu tegema. Ma tean, et kokkulepete saavutamine ei ole lihtne. Meie eesmärk on olla õiglane mõlema poole suhtes ning saavutada vastastikune stabiilsus, võrdsus ja julgeolek. Me soovime peatada relvade edasiarendamise ja tootmise ning vähendada seejärel märkimisväärselt ka strateegiliste tuumarelvade osakaalu. Me tahame, et keelustataks kõik tuumakatsetused, keelataks ära igasugune keemiarelvade kasutamine, lõpetataks rünnakud kosmosesatelliitide vastu ning piirataks India ookeanis paiknevate relvade

hulka.

Loodetavasti saame kõikide riikidega astuda ühiseid samme lõpliku kokkuleppe saavutamise suunas, et kõrvaldada meie surmaarsenalist kõik tuumarelvad. Me jääme sellele püüdlusele kindlaks.

Ma usun, et suhted Nõukogude Liiduga soojenevad. Minu jaoks tähendab see liikumist rahu suunas. Kuid selle soojenemise mõju ei tohiks piirduda üksnes meie riikidega. Me loodame veenda Nõukogude Liitu, et üks riik ei saa oma ühiskonnamudelit teisele riigile peale suruda – ei otsese sõjalise rünnakuga ega ka teise riigi sõjajõudude kasutamise kaudu, nagu see juhtus Kuuba sekkumisel Angola siseasjadesse.

Koostöö nõuab ka kohustuste võtmist. Loodame, et Nõukogude Liit ühineb meie ja teiste riikidega ning suurendab oma panust arengumaailma abistamisel. Ühised jõupingutused aitavad meil luua vastastikuse usalduse silla.

Neljandaks astume me konkreetseid samme, et tõhustada rahu püsimajäämise võimalust Lähis-Idas. Kõikehõlmavatel nõupidamistel osalisriikide – Iisraeli, Süüria, Jordaania ja Egiptuse – juhtidega oleme leidnud valdkonnad, milles oleme ühel meelel, ja valdkonnad, mille puhul oleme teel üksmeele saavutamise poole. Läbirääkimised peavad jätkuma.

Oma avalikel sõnavõttudel olen samuti püüdnud välja pakkuda paindlikumat raamistikku, mille kaudu käsitleda kolme seni nii raskesti juhitamatut võtmeküsimust: kõikehaarava rahu olemus, s.t küsimus, mis on rahu, mida tähendab rahu iisraellastele ja mida nende araablastest naabritele; teiseks, julgeoleku ja riigipiiride suhe, s.t küsimus, kuidas alustada ja lõpetada väitlust piiride määramise teemal selliselt, et mõlemad pooled tunnevad end turvaliselt; ning kolmandaks Palestiina kodumaa küsimus.

See Ameerika Ühendriikide ja Iisraeli vaheline ajalooline sõprus ei ole sõltuvuses kummagi riigi sisepoliitikast; selle aluseks on mõlema riigi austus inimeste vabaduse vastu ja ühine püüdlus püsiva rahu poole.

Me toetame jätkuvalt edendustööd meile kõigile vajaliku lahenduse leidmisel. Meie poliitikat ei mõjuta muutused Lähis-Ida riikide juhtide koosseisus. Seetõttu eeldame, et Iisrael ja tema naaberriigid täidavad ka edaspidi ÜRO resolutsioone 242 ja 338, mille nad on juba heaks kiitnud.

Pärast peaaegu 30 aastat kestnud Araabia ja Iisraeli vahelist konflikti on praegu ilmselt kõige

parem võimalus jõuda õige lahenduseni. Selle võimaluse kasutamatajätmine ei tähenda katastroofi mitte üksnes Lähis-Ida jaoks. See võib olla katastroof kogu rahvusvahelise poliitilise ja majandusliku korra mõttes.

Viiendaks – kuigi riskime sattuda mõningasse vastuollu oma sõpradega, soovime sellest hoolimata vähendada üha süvenevat tuumarelvastumise ohtu ja pidurdada tavarelvade üleilmset levikut.

Hiljutisel tippkohtumisel tulime välja ettepanekuga teha rahvusvahelisel tasandil jõupingutusi, et leida parimad viisid, kuidas rakendada tuumaenergiat rahumeelsetel eesmärkidel ja vähendada samal ajal ohtu, et tuumaenergiast saadud vahendid suunataks ümber lõhkeainete tootmisse.

Me oleme juba põhjalikult uurinud meie enda relvatehingute poliitikat. Relvamüügi vallas valitsev konkurents on rahule ohuks ja kahjustab vaesemate riikide majanduslikku arengut.

Meie praeguse riigipoliitika põhisisuks on püüdlus vähendada igal aastal relvamüügist saadud dollarite hulka, piirata uute relvade levikut ja vähendada välisriikidega sõlmitud ühiste relvatootmiskokkulepete rakendusala. Samavõrd oluline on meie soov kaasata sellesse püüdlusse vabasid ja muid riike.

Kuid kõik see, mida ma praegu kirjeldasin, on vaid algus – selge eesmärgi saavutamise algus. Selleks selgeks eesmärgiks on laiahaardelisem rahvusvaheline koostöö, milles võetakse arvesse uusi ja kiiresti muutuvaid ajaloolisi tingimusi.

Me teeme tihedamat koostööd uute Ladina-Ameerika, Aafrika ja Aasia mõjukate riikidega. Me vajame nende sõprust ja koostööd ühistes jõupingutustes, sest maailma jõudude tasakaal on muutumas.

Enam kui 100 aastat tagasi ütles Abraham Lincoln, et meie riik ei saa eksisteerida pooleldi orjastatuna ja pooleldi vabana. Me teame, et maailm ei saa olla kaua aega rahumeelne, kui kolmandik sellest on rikas ja ülejäänud kaks kolmandikku näljas.

Enamik riike jagavad meiega seisukohta, et pikas plaanis aitab arengumaade avarduv ja õiglane kaubandus neil ennast kõige paremini aidata. Kuid praegu seisavad meie ees otsesed probleemid – nälg, haigused, kirjaoskamatus ja represseerimine.

Lääne demokraatlikud maad, OPECi riigid ja arenenud kommunistlikud riigid saavad teha

olemasolevate rahvusvaheliste organisatsioonide kaudu koostööd ja anda senisest tõhusamat abi. See on sõjale suurepärane alternatiiv.

Meil tuleb teha erilise innuga koostööd ja pidada nõupidamisi teiste selle poolkera riikidega – nii põhjas kui ka lõunas. Me ei vaja järjekordset loosungit. Kuigi tegemist on meie lähimate sõprade ja naabritega, seovad meid samasugused võrdsed suhted nagu need, mida püüame luua ülejäänud maailmaga. Meie läbikäimine nendega moodustab osa uuest üleilmsest globaalsete, piirkondlike ja kahepoolsete suhete mosaiigist.

Kindlasti tuleb meil tegutseda selle nimel, et normaliseerida suhted Hiina Rahvavabariigiga. Meie arvates on Ameerika ja Hiina suhe meie rahvusvahelise poliitika keskmeks ning Hiina on üleilmse rahu tagamisel võtmejõud. Me soovime teha tihedat koostööd loovalt mõtlevate hiinlastega, et lahendada kogu inimkonna ees seisvad probleemid. Me loodame leida valemi, mis aitaks ületada mõningad meid praegu veel lahutavad takistused.

Lõpetuseks lubage mul öelda, et me oleme pühendunud Lõuna-Aafrika kriisi rahumeelsele lahendamisele. Käes on aeg, mil enamusvalitsuse põhimõte peab saama poliitilise korra aluseks, kuid samal ajal tuleb demokraatlikus riigis kaitsta ka vähemuse õigusi.

Et lahendus oleks rahumeelne, peavad muutused olema kiired. Ameerika Ühendriigid on otsustanud teha koostööd oma Euroopa liitlastega ja kõnealuste Aafrika riikidega, et luua sobiv rahvusvaheline raamistik, mis aitab Lõuna-Aafrika ühiskonna kiiresti ja edukalt ümber kujundada ning kaitseb seda lubamatu välise sekkumise eest.

Lubage mul oma mõtted kokku võtta. Meie poliitika on rajatud arusaamale Ameerika ajaloolisest rollist. Meie poliitika tugineb üleilmsete muutuste laiapõhjalisele vaatlusele. Meie poliitika juured peituvad meie moraalsetes põhimõtetes, mis ei muutu kunagi. Meie poliitika taga on meie majanduslik jõukus ja sõjaline jõud. Meie poliitika on mõeldud inimkonna teenimiseks. Ja ma loodan, et tänu meie poliitikale tunnete te uhkust selle üle, et olete ameeriklased.

Allikas: Jimmy Carter, Ameerika Ühendriikide presidentide avalikud ettekanded, Jimmy Carter, köide 1 (1977), 954.